

II. ZVUKOVÁ STRÁNKA JAZYKA

1. ZVUKOVÁ STRÁNKA SLOVA A VĚTY

Hláskosloví				
Hlásky	jsou nejmenší jednotky lidské řeči, skládají se z nich slova			
Dělení hlásek v češtině			Poznámka	
Samohlásky	krátké	a, e, i, o, u		
	dlouhé	á, é, í, ó, ú		
Souhlásky	párové	znělé	b v d d' z ž g h	hlasivky se rozkmitají
		neznělé	p f t t' s š k ch	
		znělé	ř – řeka, dřevo	v sousedství samohlásky nebo znělé souhlásky
		neznělé	ř – tvář, tři	na konci slova nebo v sousedství neznělých souhlásek
	nepárové	znělé	c, č*	
Dvojhlásky		ou – poupě	au, eu v přejatých slovech	

1. Nejprve si prostudujte tabulku a pak doplňte správně věty i souvětí.

Hláskosloví je nauka o _____. Hlásky jsou _____ a skládají se z nich _____. Čeština má _____ samohlásek, a to _____ a _____. Jsou to: **a**, _____, **á**, _____. Ústa na obrázku vyslovují samohlásku _____. Čeština má _____ souhlásek a dělí je podle zapojení hlasivek na _____ a _____. Hlásky **z** je _____ Párová hláska **k** _____ hlásku **p** je _____ hlásky _____. Hlásky pouze znělé nepárové jsou hlásky _____. Hlásky **ř** je znělá v sousedství _____ nebo _____, např. _____, _____. Dvojhlásku **ou** vyslovujeme ve slovech _____ původu, např. _____.

2. a) Rozhodněte, kdy se ve slovech jedná o dvojhlásku a kdy o spojení dvou samohlásek.

Autostop, poutač, soutěž, roucho, automatika, pousmát se, euforie, poučka, souhvězdí, pouliční, pouť, sounáležitost, autorita, poutko, doupě, sousedka, eufemismus, ouvej.

b) Slova cizího původu použijte ve větách. Věty napište do sešitu.

3. Rozdělte hlásky na znělé, neznělé, párové a nepárové. Pracujte s fólií.

(n) (b) (v) (m) (t) (r) (l) (f) (h) (ň) (j) (ď) (s) (k) (ch) (ž)

znělé párové

neznělé párové

znělé nepárové

4. Rozhodněte, kdy je ř ve slovech znělé, kdy neznělé.

Keř, křídla, řasit, dřevo, křik, řeka, nevěř, řadový, řeč, křeč, řvát, řádky, tvář.

5. Z uvedených hlásek tvořte slova. Zapište je do hranaté závorky.

p e t k i o
l á s a n v

6. V dostupných zdrojích vyhledejte, čím se zabývá hláskosloví, fonetika, fonologie a ortoepie.

hlasivky: *anglicky* – vocal cords [ˈvəʊkl ˈkɔːdz]
německy – die Stimmbänder

přejaté slovo: *anglicky* – borrowing [ˈbɒrəʊɪŋ] *německy* – das Lehnwort

*Hlásky [dz] a [dž] jsou znělé varianty hlásek [c] a [č] –
lecko [ledzgo], *léčba* [lédžba].

● Hlávka a písmeno

- hlávku vyslovujeme a písmeno píšeme;
- není vždy shoda mezi zvukovou a psanou (grafickou) podobou slova;
- jedno písmeno nemusí odpovídat jedné hlávce (*pěkně* [pjekně]);
- jedna hlávka se může psát dvěma způsoby:
 - ◆ [i, í] – i, í / y, ý (*kosi, mít × kosy, mýt*), ve výslovnosti není rozdíl,
 - ◆ [ú] – ú, ů (*úl, zúčastnit se, trojúhelník × kuň, domů*);
- písmeno ě může mít několikerou výslovnost:
 - ◆ po **b, f, p, v** se vyslovuje [j + e] – (*bělit* [bjelit], *pěna* [pjena], *věda* [vjeda]),
 - ◆ po **m** se vyslovuje [ň + e] – (*měl* [mňel]),
 - ◆ slabiky **dě, tě, ně** se vyslovují [d' + e], [t' + e], [ň + e] – (*děti* [d'eti], *štěně* [š'těne]);
- slabiky **di, ti, ni** se vyslovují [d' + i], [t' + i], [ň + i] – (*div* [d'iv], *ticho* [t'icho], *nic* [ňic]);
- slabiky **dí, tí, ní** se vyslovují [d' + í], [t' + í], [ň + í] – (*díl* [d'íl], *tíha* [t'íha], *zadní* [zadňí]).

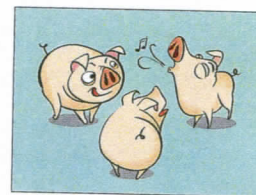
7. a) Určete, kolik hlávek a kolik písmen mají uvedená slova.

pět němý vjezd tělocvična proměnit běhání kočka téměř věta pěkný dědička

b) Vyberte slova, která se stejně píší i vyslovují.

8. a) Přepište zvukový záznam části písně.

*[vřađe za sebou / tři čuňici jdou / tápají si vblá'e / cestou necestou /
/ kufri nemají / cestu neznají / višli prost'e do svjeta / a vesele si spívají //
// ui-ui ui-ui úí // levá pravá te' / přední zadní uš / tři čuňici jdou jdou / jako
jeden muš / lidé zirájí / dúvot neznají / proč ti malí čuňici / tak vesele
si spívají // ui-ui ui-ui úí ú // ... // za tu spoustu let / co je svjetem svjet /
/ přešli zemňekouli / třikrát tam a spjet / ...]*

(Jaromír Nohavica: Tři čuňici)

b) Co víte o Jaromíru Nohavicovi? Zaspívejte si celou písničku.

SPISOVNÁ VÝSLOVNOST

● Spisovná výslovnost

- spisovná výslovnost se řídí určitými závaznými pravidly;
- hlávky musíme vyslovovat správně – s náležitou délkou a zvukovou podobou ([dolú], [žába], [zelí], [sem], [haló]); ([řepa], [radost], [student]).

● Spodoba znělosti

- skupinu souhlávek párových (ve slově nebo na rozhraní předložky a dalšího slova, pokud se vyslovují dohromady), které se liší znělostí, vyslovujeme zněle, nebo nezněle podle poslední souhlávky:

ZN	NN	NZ	ZZ	ZZN	NNN
noška [noška]		sbírat [zbírat]		vzpomínat [fspomínat]	

- skupinu **sh** vyslovujeme [zh] ([zhoda] – na Moravě a ve Slezsku) nebo [sch] ([schoda] – v Čechách);
- souhlávka [v] spodobu nezpůsobuje [kvjet].

1. a) Jak se liší psaná a mluvená podoba těchto slov? Výslovnost napište do hranaté závorky.

Zpracovat, pěvkyně, vzpomínka, Mrázková, světově, zídka, lehké, obsadit, původně, vztáhnout, hebké, schůdky, shodný, květiny, někdo, domů.

b) Uvedená slova použijte ve vypravování.

slabika: *anglicky* – syllable ['sɪləbl] *německy* – die Silbe

čuník: *anglicky* – piggy ['pɪgi] *německy* – das Schweinchen

POZOR! Na konci slova se znělé párové souhlásky vyslovují **nezněle**, *led* vyslovujeme [lɛt].

2. Utvořte co nejvíce slov, která jsou zakončena na znělou párovou souhlásku, jež se vyslovuje nezněle. Pracujte ve skupinách.

3. a) Zdůvodněte výslovnost následujících slov.

Stužka, věštba, ztratit, krev, hezké, pokud, nízká, běž, přestávka, úvod, nikde, nožka, cívka, hold, zraněný, vztah, sdílet, blízko, zpěvnik, rozšířit, přizpůsobení, nabídka, družstvo, všichni, ležte, sběratel, svár, bez, setba, hloh.

b) Slova použijte ve větách. Cvičení napište.

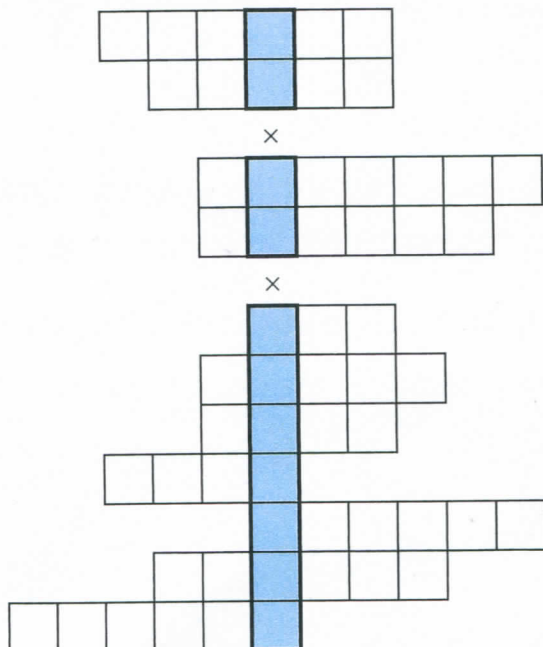
Retrogradní
slovník
současné
češtiny

○ Základní pravidla spisovné výslovnosti

- ● dvě stejné souhlásky (stejně i spodobou) můžeme vyslovovat jako hlásku jednu, pokud to nebrání srozumitelnosti (*kamenný* [-n-], *rozsazovat* [rosazovat], ale *racci* [racci] musíme odlišit od *raci* [raci]);
- ● souhláskové skupiny uvnitř slova
 - ◆ -ds-, -ts- – vyslovujeme jako [-c-] (*lidstvo* [lictvo], *dětství* [d'ectví]),
 - ◆ -dš-, -tš- – vyslovujeme jako [-č-] (*většina* [vejčina], lze vyslovovat i plně);
- ● obvykle zjednodušujeme výslovnost slov: *dcera*, *srdce*, *ctnost* – [cera], [srce], [cnost];
- ● počáteční j- obvykle nevyslovujeme ve tvarech sponového a pomocného slovesa *být* (*jsem* – [sem], *jsi* – [si], *jme* – [sme], *jste* – [ste], *jsou* – [sou]);
- ● ostatní skupiny souhlásek vyslovujeme plně (*jablko*, *mohl*, *hřebík*, *lžíce*, *který*, *půjdeme*, *lepší*, *řemeslník*).

4. Vyluštěte tajenku: _____ řešení.

1. výslovnost slova *lidstvo*
2. výslovnost slova *ctnost*
3. výslovnost slova *většina*
4. výslovnost slova *dětství*
5. výslovnost slova *jsem*
6. výslovnost slova *zpěv*
7. výslovnost slova *srdce*
8. výslovnost slova *úzká*
9. výslovnost slova *vědět*
10. výslovnost slova *činnost*
11. výslovnost slova *věcné*

5. Přepište zvukový záznam slov.

[bes tebe, cená broš, hlídal sem malé d'echo, osumnáct let, poviné ručení, vimňeňit průkasku, domácí zvířectvo, cnostná d'ifka, stráta peňes, pjena na miří, raňi čaj, fstažné zájmeno, raní salát, rosvítit svjetlo nat stolem, mňekí tvaroch, nejopt'ížnejší příklat pro d'eti, otopčival pod dubem, prvňi viťeství, nejjemňejší hedvábi, stratił si zlatou ňit, vlašťofka, uvjedomme si, viší nebo ňiši nádobi, francouská poléfka]

zjednodušit: *anglicky* – **simplify** ['simplɪfaɪ]

srozumitelnost: *anglicky* – **intelligibility** [ɪn'telɪdʒə'bɪləti]

německy – **vereinfachen**

německy – **die Verständlichkeit**

ZVUKOVÁ STRÁNKA SLOVA

○ Slovní přízvuk

- ● **hlavní slovní přízvuk** je na první slabice slova, nebo přechází na slabičnou předložku vlastní (*lavice*, *na lavici*);
- ● **neslabičné předložky** (*v*, *k*, *s*, *z*) nemají vlastní přízvuk a vyslovují se s první slabikou následujícího slova [*v*lavici];
- ● **vlastní jednoslabičné předložky** přízvuk nemívají, následuje-li po nich slovo dlouhé nebo pro výslovnost obtížnější (*na nejnepřístupnějším místě*);
- ● **vedlejší slovní přízvuk** mohou mít delší slova na lichých (třetí, páté) slabikách (*citoslovice*), ve složených slovech někdy na sudých (čtvrté, šesté) slabikách (*červenožlutý*).

1. a) Věty zapíšte a u slov vyznačte hlavní přízvuk (pokud jej mají). Věty nahlas správně přečtěte.

Zase uslyšela šumění kašny. Jako kdyby se odkudsi v dálce ozýval motor. Jedna, dva, tři – konec. Přestávka, pak zase burácení. Čekala, počítala, dostala se tentokrát ke čtyřem. Ten zvuk Lyru probudil pokaždé, když usínala, nakonec se začala spánku bát. Bála se jeho beztlíčné náruče...

(Manuela Martini: *Mrazivé léto* – upraveno)

b) Pokračujte v psaní příběhu.

c) Určete slovní druhy.

2. Vypište předložky vlastní i s následujícím slovem. Rozhodněte, zda se jedná o předložku vlastní slabičnou, či neslabičnou, a určete, kde je umístěn hlavní přízvuk.

Alex Rider ležel na zádech a osychal na slunci. Cítil, jak mu po koupání kape z vlasů slaná voda a odpařuje se mu z kůže na břicho. Když kolem něho prošla dívka, dolehl k němu krátký poryv hudby a Alex otočil hlavu, aby se za ní podíval. A ve chvíli zašlo slunce, moře zamrzlo a celý svět jako by zatajil dech. Nedíval se na dívku. Díval se za ni, směrem k vlnolamu, který odděloval pláž od přístaviště, kam právě mezi lodě vplouvala jachta.

(Anthony Horowitz: *Orlí úder* – upraveno)

3. U slovních spojení určete hlavní přízvuk.

Z důvodu zvýšení ceny, na železnici, ve vlastní šťávě i v oleji, pro domácí péči, u rodičů a prarodičů, s cizinkou, řazení svatebčanů, z obývacího pokoje, ke sladkým nápojům, bez tučných jídel, ve dřevě, na nejvzdálenějším místě, omezení pohybu, mandle na talířku, po řece, za jiných okolností, před morovým sloupem, k poslednímu dni v měsíci, do ranních hodin.

○ Příklonky

- ● **jsou nepřízvučná slova** (přiklánějí se ke slovům předcházejícím):
 - ♦ krátké tvary zájmen: *mě, tě, se, ho, mi, ti, si, mu, ji, jí, nám, nás, vám, vás, jich, jim, jím, ním, něm, nich, ně, ní, něj, mnou, jej*,
 - ♦ tvary slovesa *být*: *by, bys, bych, jsem, jsi, je, jste, jsou*,
 - ♦ *však*.

○ Předklonky

- ● **jsou nepřízvučná slova** (přiklánějí se ke slovům nadcházejícím):
 - ♦ *a, i, až, že*.

4. Vyhledejte slova nepřízvučná.

Byl bych ho navštívil včera, nevěděl jsem však o změně jeho plánu. Chtěl jsem tě vyzvednout v poledne. To by se ti určitě líbilo. Ty jsi odjela v srpnu? Přivezla bys mu i nové CD? Víš, že se dá sehnat? Mně nic nekupuj, nic mi v sestavě nechybí.

5. U slovních spojení určete hlavní přízvuk.

Velká chodidla, v rukou člověka, kyselina močová, šrám na duši, u novorozence, objevíte zázraky, dlouholetý přítel, za pohlazení, zbytkové látky, na nervové dráhy, bez narušených míst, ovlivňovat názory, látková výměna, uspokojování potřeb, koncové body.

ZVUKOVÁ STRÁNKA VĚTY

Druhy vět	Vyjadřují	Charakteristické prostředky	Melodie	Koncové znaménko
Oznamovací <i>Auto zastavilo před domem.</i>	tvrzení oznámení	oznam. a podmiň. slovesný způsob	klesavá	tečka .
Rozkazovací (žádací) <i>Stůjte!</i>	vybídnutí rozkaz zákaz	rozkazovací slovesný způsob	klesavá (stoupavě klesavá)	tečka vykřičník .!
Přací (žádací) <i>Kéž bychom vyhráli!</i>	přání	částice na 1. místě; oznam., podmiň. a rozkaz. slovesný způsob	stoupavě klesavá (klesavá)	vykřičník tečka !. .
Tázací: doplňovací <i>Kam půjdeme odpoledne?</i>	dotaz, otázka nelze odpovědět ano–ne	tázací zájmeno nebo příslovce na 1. místě; oznam. a podmiň. slovesný způsob	stoupavě klesavá (klesavá)	otazník ?
zjišťovací <i>Snídáte ráno?</i>	lze odpovědět ano–ne	sloveso na 1. místě; oznam. a podmiň. slovesný způsob	stoupavá	otazník ?

POZOR! Věty zvolací nemají vlastní formu. Jsou to věty oznamovací, tázací nebo přací, které jsou vysloveny s citovým zaujetím se stoupavě klesavou melodií.
Píšeme za nimi vykřičník.
(*Vrátili jsme se teprve včera! Cos to udělal! Tomu by nikdo nevěřil! Ať už přijde!*)

1. K předchozí tabulce tvořte věty a určete jejich druh.

Vzor: Jakou melodii má věta tázací zjišťovací? – věta tázací doplňovací

Na rozdíl od ostatních vět má věta tázací zjišťovací melodii stoupavou. – věta oznamovací

2. Rozlište věty oznamovací, tázací (doplňovací, zjišťovací), rozkazovací, přací, zvolací.

Jak to jenom zastavíme! Pořád se nic neděje. Kéž bych ještě jednou viděl chrám Svaté rodiny v Barceloně! Napijte se. Koláč byl velmi chutný. Kdy vyrazíme na dobrodružnou výpravu? Jeď dál! Časně ráno nasedneme do vlaku. Může na nás čekat nebezpečí? To je výborné!

3. a) Přečtěte věty s náležitou melodií. Určete, zda se jedná o věty tázací doplňovací, či zjišťovací.

Kde našel Bilbo prsten? Jaký zvuk zaslechl z dálky? Kolik je Černých jezdců? Pojedou do Černého hvozdu? Kdo je to Smíšek? Jak se to vlastně stalo? Měl zůstat podle původního plánu

spiklenců doma? Kam se Frodo vypravil? Proč opustil Kraj? Nač je Chodec upozornil? Uměli jezdci číst? Kdy dostal dopis od Gandalfa? Začala cesta rychle klesat? Nad čím se zamyslel? Skrývali se ve vysoké trávě? Kdo patřil do Společenstva prstenu?

b) Které knihy se uvedené otázky týkají? Kdo je jejím autorem?

4. Přečtěte věty s náležitou melodií.

Dneska bylo celý den veliké horko. Dneska bylo celý den veliké horko? Dneska bylo celý den veliké horko! Zítra budeme ve vodním ráji? Zítra budeme ve vodním ráji! (radostné zvolání) Zítra budeme ve vodním ráji.

Důraz

- je zesílený slovní přízvuk, slouží ke zdůraznění určitého slova ve větě;
- klademe ho:
 - ◆ v psaném projevu
 - ✓ zpravidla **na konec** věty (*Omluvenky předkládal včas.*),
 - ✓ silněji slovo zdůrazníme, posuneme-li jej **na začátek** věty (*Nikdy jsem se tam nevrátil.*);
 - ◆ v mluveném projevu na kterémkoliv slovo ve větě beze změny slovosledu (*Jan se narodil v neděli.*).

Tempo, pauzy

- v mluveném projevu dbáme na tempo řeči;
- tempo musí být přiměřené **obsahu a posluchači** (příliš rychlé znesnadňuje porozumění, příliš pomalé unavuje posluchače);
- s tempem souvisejí také **pauzy** (přestávky v řeči);
- správným kladením pauz členíme projev **na úseky**, které spolu obsahově souvisí, a tím napomáháme porozumění projevu;
- pauzy obvykle klademe tam, kde je v psaném projevu čárka, ale pauzu můžeme dát i tam, kde čárka není.

5. a) Přečtěte věty s náležitým důrazem na poslední slovo.

Aleš navštěvuje nejraději svou staříčkou tetu. Sleduje nejčastěji detektivky. Od nás odešel před chvílí. Zítra bude vstávat v pět hodin. Zuby si vyčistí i po snídani. Nádhernou kytici, natrhanou na zahrádce, daruje Kamile. S ní strávil celé podzimní prázdniny. Velice se těší na společný výlet.

b) Ve větách určete všechny větné členy.

6. Dávejte postupně důraz na jednotlivá slova, posuďte, jak se význam přečtené věty změnil.

Tento týden hrajeme turnaj v kuličkách. Dnes ráno jsme trhali třešně na prodej. Pronikavý výkřik vystrašil všechny cestující v pařížském metru. Turisté vyrazí na cestu v šest hodin. Dívka na náměstí nabízela program koncertů. Mladík ihned uvolnil v tramvaji místo starší ženě.

7. a) Přečtěte vhodným tempem.

Frodo se doplížil na kraj silnice a pozoroval jezdce, dokud nezmižel v dálce. Nebyl si docela jist, ale zdálo se mu, že kůň najednou, než zmizel z dohledu, odbočil mezi stromy vpravo.

„To mi připadá moc divné a moc znepokojivé,“ pomyslel si Frodo cestou ke společníkům. Pipin a Sam zůstali ležet v trávě a nevěděli nic; Frodo jim tedy popsal jezdce a jeho podivné chování.

